

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA
VHUVHILI (SAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LARA 2013

LIMPOPO

MARAGA: 120

TSHIFHINGA: awara 2½

Bammbiri ili li na masiatari a 16.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Bammbiri heli li na KHETHEKANYO NNA:

KHETHEKANYO YA A:	Tholokanyondivho	(30)
KHETHEKANYO YA B:	Manweledzo/Samari	(10)
KHETHEKANYO YA C:	Luambo	(60)
KHETHEKANYO YA D:	Manwalwa/Litheretsha	(20)
2. Vhalani ndaela DZOTHE nga vhuronwane.
3. Fhindulani mbudziso DZOTHE.
4. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
5. Talelani hune khethekanyo ya fhelela hone.
6. Nomborani phindulo inwe na inwe zwi tshi anana na zwe zwa nomboriswa zwone kha bammbiri la mbudziso.
7. Ni tshi fhedza phindulo inwe na inwe pfukani mutalo.
8. Nwalani zwi no vhalea, nahone nga vhudele.
9. Ni dzhieze nzhele mupeleto, khethekanyo ya maipfi, kushumisele kwa madanzi, zwigwa zwa u vhala, tswayo, khathihi na kuvhumbelwe kwa mafhungo.
10. Khethekanyani zwifhinga zwanu nga ndila i tevhelaho:

KHETHEKANYO YA A:	Minetse ya 50
KHETHEKANYO YA B:	Minetse ya 20
KHETHEKANYO YA C:	Minetse ya 55
KHETHEKANYO YA D:	Minetse ya 25

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO

MBUDZISO 1

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi a tevhelaho.

TSHIBVELEDZWA TSHA 1: PHUROSА

VHANA KHA VHA THETSHELESE VHABEBI

Thivhudzwi ndi musidzana wa tanzhe wa Vho-Mbulungeni na Vho-Mavis. Nga nndani ha Thivhudzwi, hu na vhaiwe vhana vhavhili, Nkhumeleni na Rofhiwa. Vhana avha vhothe vho vha vha tshee zwikoloni.

Thivhudzwi o vha o talifha tshikoloni. O phasa gireidi ya 11 tshikoloni tsha Beuster nga vhuimo ha ntha. Thivhudzwi o vha o takala sa riwana o fhiwa malegere. Izwo zwo takadza na vhabebi vhawe. Vho mu livhuwa nga u mu isa tshikoloni tsha ntha tsha *Our Ladies* Polokwane hune a do dzhena a tshi tou dzula hone. Thivhudzwi o vha a tshi khou todou vha dokotela nge a vhona hu na thahalelo ya madokotela Venda.

Vhabebi vhawe vho thoma u lugisela Thivhudzwi pfanelo dzawe dza tshikolo. O fhiwa tshelede a ya u direngela zwine a funa. Ho vha ho sala maduvha mavhili uri zwikolo zwi vule. Duvha la u tuwa la swika. Vhabebi vha mu laya a sa athu u tuwa. Vho ita thabelo vha mu fha mpho ya Bivhili ye vha ri a dzule a tshi i vhala ngauri zwothe zwine a zwi toda zwi wanala Bivhilini.

Duvha lo ri li tshi tavha, vha mu fhelekedza tshikoloni nga goloi yavho ya Nissan. U ya afho tshikoloni zwo vha zwi tshi dzhia iri mbili. Vho swika tshikoloni vha mu sia rumuni yawe. Vhabebi vhawe vha sa athu u tuwa vho dovha vha ombedzela uri a difare zwavhudi, a vhale bugu dzawe, a vhe na khonani dzavhudi nahone a thonifhe vhadededzi.

Thivhudzwi o sala a ita zwe vhabebi vhawe vha mu laya zwone. Thesite o phasa dzothe dza u thoma. Zwithu zwo shanduka musi o fhedza na tshelede ye a fhiwa nga vhabebi ya u ditakadza (pocket money). Musi vhaiwe vha tshi ya mavhengeleni nga Migivhela, o vha a tshi sala hositele nga u shaya tshelede. Khonani dzawe dzo vha dzi tshi vhuya na zwiambaro zwa u naka dzi tshi mu tongisela.

Izwi zwo mu vhaisa vhukuma lwe a humbula u tou wana muthu wa u funana nae. Nangoho a mu wana, o vha e munna-mudi Vho-John vha ngei Sereto tsini na tshikolo. Ho ngo pfana na avho fhedzi, o pfana na vhoradzithekhisi a tshi itela u wana tshelede.

Tshelede o i wana, a vhfha muvhilini a inga nga u kavhiwa nga HIV. Vhometironi vho do zwi vhona vha vhidza vhabebi vhawe. O talusthedza vhabebi vhawe uri o ita izwo nge a vha o fhedza tshelede. Vhabebi vha mu vhudzisa uri Bivhili o vhuya a i vula naa? Arali o vha o i vula, o vha a sa do toda tshelede kha vhanna vhaiwe.

Vha mu humbela uri a de na Bivhili ye vha mu fha, a i vule. A tshi vula a wana hu na tsheke ya R2 000,00 yo nwalwa dzina lawe. Thivhudzwi o mangala zwihulu. Khotsi awe vha ri ndo u vhudza uri zwothe zwine wa toda zwi Bivhilini.

O thoma u lila nge a si thetshesele zwe vhabebi vhawe vha mu vhudza. Bivhili ho ngo i vula u bva tshee a swika. Miloro yawe yo fhedza i songo bvelela nge a si thetshesele vhabebi vhawe.

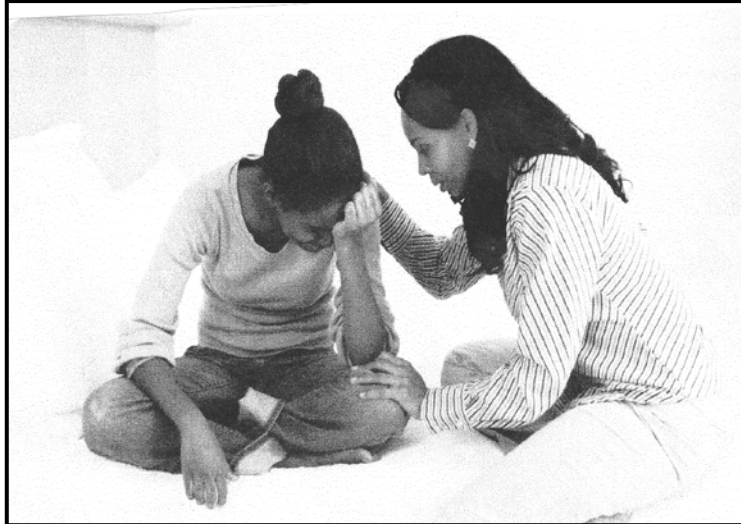
Tshiitamune a tshi vhavhi.

- 1.1 Mme a Thivhudzwi ndi nnyi? (1)
- 1.2 Ndi zwifhio zwe Thivhudzwi a ita zwo takadzaho vhabebi vhawe? (1)
- 1.3 Vhabebi vhawe vho mu livhuwa hani? (2)
- 1.4 Ndi zwifhio zwi no sumbedza uri Thivhudzwi u na ndavha na tshitshavha tsha hawe? (2)
- 1.5 Nangani phindulo yo teaho kha dzi re zwitangini:
  - 1.5.1 Thivhudzwi o vha (o talifha/e tshidahela) tshikoloni. (1)
  - 1.5.2 Vhabebi vha Thivhudzwi vho mu fha (Bivhili/gurandha). (1)
- 1.6 Ndi zwifhio zwe vhabebi vha Thivhudzwi vha ita a sa athu u ya tshikoloni? Nwalani ZWIVHILI. (2)
- 1.7 Fhindulani nga **Ee/Hai**.

Thivhudzwi o vha a tshi vhala Bivhili duvha linwe na linwe. (1)
- 1.8 Murero wo talelwaho u amba hani na vhutshilo ha Thivhudzwi? (2)
- 1.9 Muhumbulo muhulwane wa muniwali kha mafhungo aya ndi ufhio? (2)
- 1.10 Ndi zwifhio zwo bvelelaho kha Thivhudzwi? (2)
- 1.11 Inwi ni vhona Thivhudzwi o talifha kana a songo talifha? Tikedzani phindulo yaanu. (2)
- 1.12 Zwe na vhala mafhungoni zwi a bvelela vhutshiloni naa? Tikedzani. (2)

TSHIBVELEDZWA TSHA 2: TSHIFANYISO

Talelani tshifanyiso ni kone u fhindula mbudziso:

[Tshi bva kha: *Bona* magazine, Lara 2012]

Vele ndi musidzana o niwalaho mulingo wa gireidi ya 12. Mvelele dzo ri dzi tshi bva a wana a songo phasa. Izwo zwo ita uri a lile vhukuma. Mme awe vha vho lingedza u mu fhumudza na u mu khuthadza. Vho mu vhudza uri u feila a si vhufhelo ha shango na uri a si ene wa u thoma u dovholola gireidi.

- 1.13 Bulani dzina la muthu ane a khou fhumudzwa. (1)
- 1.14 Muthu uyo u khou lilela mini? (1)
- 1.15 Mme awe vho ri u vhona niwana a tshi khou lila vha ita mini? (2)
- 1.16 Mme a Vele vho mu khuthadza nga u mu vhudza zwithu zwivhili. Bulani TSHITHIHI tshazwo. (1)
- 1.17 Ndi mini tshi sumbedzaho lufuno-funo lwa mme? (2)
- 1.18 No sedza zwine zwa khou bvelela kha tshifanyiso na mafhungo, ni guda mini? (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI

MBUDZISO 2

No nangwa u amba na matshudeni nga ha vhudifari havho vhu si havhudi.

Vhalani mafhungo a (TSHIBVELEDZWA TSHA 3) a tevhelaho afho fhasi ni kone u niwala mihumbulo mihulwane ine na do i shumisa kha u amba na matshudeni nga ha vhudifari ha vhaswa vhu si havhudi.

NDAELA

1. Nwalani mbuno dza SUMBE dzi kha mafhungo a pfalaho nga ha vhudifari ha vhaswa. Tshivhalo tsha maipfi TSHI SONGO PADA 60.
2. Nomborani mbuno dzanu u bva 1 u ya kha 7.
3. Ni tshi niwala fhungo lithihi kha li vhe na mbuno NTHIHI.
4. Shumisani maipfi ANU.
5. Nwalani tshivhalo tsha maipfi e na shumisa zwitangeni magumoni a samari (manweledzo) anu.

TSHIBVELEDZWA TSHA 3: PHUROSА

VHUDIFARI HA VHASWA

Vhaswa vha musalauno a vha fani na vha kale. Vha fhambana na vha kale nga vhudifari, kuambarele na zwiinwe.

Ra sa tou ima nga milenzhe, vhaswa vha fhano Afrika Tshipembe a vha nga vhi na vhumatshelo havhudi.

Vhaswa vha ano maduvha a vha difari zwavhudi. Tsumbo: Tshelede ine vha i wana vha i shumisa kha u renga mahalwa na zwidzidzivhadzi. Ri tea u ima-ima kha u vhona uri vhuthu ha vhaswa vhu vhuelele ngonani.

Ano maduvha hu na vhana vha no renga zwiambaro zwi duraho, a tou ambara luthihi zwa fhisiwa kana u kherulwa. Izwi zwi khou vhangela vhabebi zwikolodo. Vhabebi kha vha lange vhana vha tshi renga zwiambaro.

Zwikoloni vhunzhi vha swika vho lenga, vha ita zwine vha funa. A vha vhoni zwo khakhea u pfuka milayo ya tshikolo. Ndi ngazwo vha tshi feila vha si sumbedze na u vhilahela.

Vhaswa vhashu vha thoma zwa vhudzekani vha tshee vhatuku. Izwi zwi khou vhangana u dihwala vha tshee vhatuku na u wana one malwadze a wanwaho nga u didzhenisa kha zwa vhudzekani.

Kha ri dzule fhasi ri lae vhana vhashu. Hu na madzangano ane a vha hone a thusaho kha u tandulula thaidzo dza vhaswa. Vhadzulapo vha Afrika Tshipembe, kha ri farisane u phulusa vhana kha nyimele heyi.

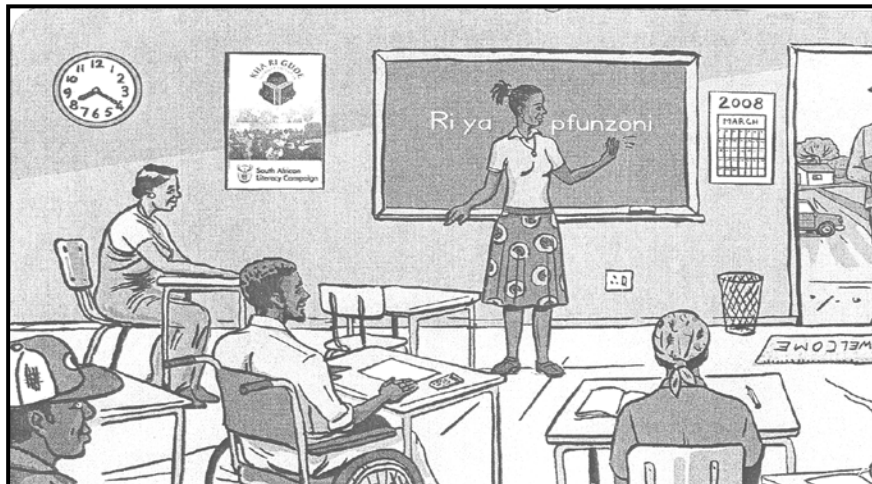
THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

KHETHEKANYO YA C: PHENDA NA KUSHUMISELE KWA LUAMBO

MBUDZISO 3

3.1 Talelani tshifanyiso ni kone u fhindula mbudziso dzi tevhelaho:

TSHIBVELEDZWA TSHA 4: TSHIFANYISO

[Tshi bva kha: *Ngoho ya Fulwana* 2012]

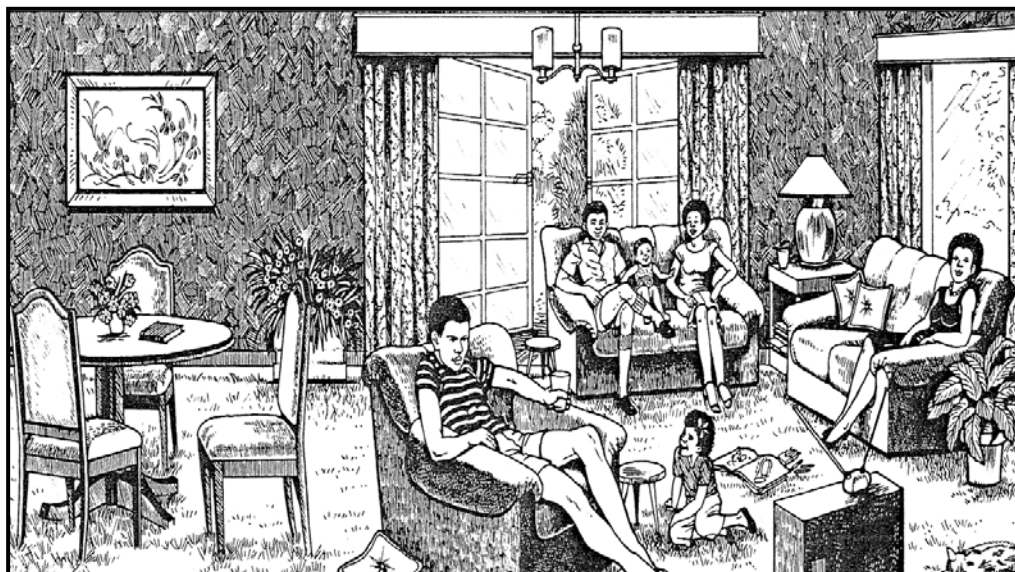
- 3.1.1 Nangani phindulo i re yone.
Afha hu khou funzwa (vhana vhatuku/vhaaluwa). (1)
- 3.1.2 Nwalani tshisadzi tsha ipfi *mudededzi*. (1)
- 3.1.3 Vhathu vha khou funzelwa ngafhi? (1)
- 3.1.4 Pfunzo iyi i khou bvelela nga tshifhinga-de? (1)
- 3.1.5 Ndi vhangana vhane vha khou ri 'Ri ya pfunzoni'? Nangani phindulo yo teaho:
(Ndi vhanzhi/ndi muthihi) (1)
- 3.1.6 Nwalani vhunzhi ha ipfi *tshidulo*. (1)
- 3.1.7 Topolani lifpanisi lo nwalwaho kha bodo. (1)
- 3.1.8 Nangani lifhambanyi la ipfi lo sendamiswaho kha a re zwitangeni:
Mufumakadzi ndi *mupfufhi* (mutuku/mulapfu). (1)
- 3.1.9 Kilasi iyi ndi ya nwaha ufhio? (1)

- 3.1.10 T̃ukufhadzani dzina t̃afula. (1)
- 3.1.11 Ndi vhathu vhangana vha re na bugu? (1)
- 3.1.12 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga Ee kana Hai. Ni dovhe ni tikedze phindulo yañu.
Kilasi iyi yo vhofoholowa, i t̃anganedza muthu muñwe na muñwe. (2)
- 3.1.13 Kha fhungo li re kha bodo, topolani tsinde la liiti. (1)
- 3.1.14 Nangani ipfi lo pelet̃waho zwavhuḍi kha a re zwitangini:
Vhathu vhothe vha khou (the t̃shelesa; thet̃shelesa) mudededzi. (1)
- 3.1.15 Isani fhungo ili kha vhuthihi: Ri ya pfunzoni. (1)
- 3.1.16 Libulazwithi la ipfi takala ndi: (sea/lila). Nangani ipfi lo teaho. (1)
- 3.1.17 Vhane vha khou funzwa arali vha songo ima vho ... (fhedzisani). (1)
- 3.1.18 No lavhelesa tshifanyiso, ni vhona vhagudiswa vha tshi khou takadzwa nga zwine mudededzi a khou funza? Tikedzani phindulo yañu. (2)

3.2 T̃alelani tshifanyiso ni kone u fhindula mbudziso dzi tevhelaho:

TSHIBVELEDZWA TSHA 5: TSHIFANYISO

[Tshi bva kha: Focus Life Orientation]

- 3.2.1 Nwalani fhungo li tevhelaho no thoma nga ipfi lo talelwaho: Tshi kha luvhondo tshifanyiso. (2)
- 3.2.2 Nwalani fhungo li tevhelaho li vhe mbudziso. Vha do da. (2)
- 3.2.3 Fhedzisani fhungo li tevhelaho nga u nanga ipfi lo teaho: Vhathu vha khou vhona (thelevishini/radio). (1)
- 3.2.4 Shandukisani fhungo li tevhelaho li vhe kha tshifhinga tsho fhiraho: Nwana u khou sea. (2)
- 3.2.5 Tanganyani mafhungo a tevhelaho no shumisa litanganyi *fhedzi*. Ndi do da. Ni songo amba. (2)
- 3.2.6 Vhekanyani maipfi a tevhelaho uri a vhumbe fhungo li pfalaho: Kwana, dzula, kwo, fhasi (2)
- 3.2.7 Nwalani lifhambanyi la ipfi lo talwaho nga fhasi kha fhungo li tevhelaho: Vhatukana vho dzula kha masofa. (1)
- 3.2.8 Fhungo li tevhelaho li kha limudi lifhio? ***Vhathu vha nga vhona thelevishini***. Nangani kha phindulo yone kha idzi (la tsumbo, la gonelo). (1)
- 3.2.9 Tukufhadzani dzina lo talelwaho li fhungoni li pfalaho le na tou disikela. Vhana vha khou vhona thelevisheni. (2)
- 3.2.10 Nwalani fhungo li tevhelaho li vhe kha vhunzhi. Muthu o dzula kha sofa. (2)
- 3.2.11 Nangani lisala lo teaho kha a re zwitangeni u fhedzisa fhungo li tevhelaho: Vhana ... vho dzula fhasi (ene/vhone). (1)
- 3.2.12 Dzhenisani lipfanisi lo teaho hu songo nwalwaho tshithu. Muta ... khou vhona thelevisheni ... dzula masofani. (2)

- 3.3 Talelani khungedzelo i tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso dzo disendekaho khayoy.

TSHIBVELEDZWA TSHA 6: KHUNGEDZELO

PONDS NTSWA

PONDS
Lukanda lu penyaho

I THIVHELA
MAVHALA.

I TSIRELEDZA
DUVHA.

U
penyelela.
u fhedza
mavhala.
20 ml

R50,00

Ponds iyi ndi ntswa maketeni

A i athu u swika mavhengeleni. I wanala vhengeleni la Surprise fhedzi. Diresi ndi: 1 Mandela Drive, Pretoria.

VHA WANA PONDS THARU NGA FHEDZI!!

(Arali vho renga Ponds dzi fhiraho fumi)

Hu kwamiwa Mashudu kha nomboro hedzi: 072 657 8787
Kana (012) 970 4321

[Zwi bva kha: *The Oprah Magazine*, Tshimedzi 2012]

- 3.3.1 Ndi mini tshine tsha khou kungedzelwa? (1)
- 3.3.2 Mushumo wa fonto thukhu kha khungedzelo iyi ndi ufhio? (2)
- 3.3.3 Ponds iyi ndi vhugai? (1)
- 3.3.4 Ponds iyi ndi nngafhani? (1)
- 3.3.5 Isani fhungo lo sendamiswaho kha khanedza. (2)
- 3.3.6 Topolani luambo lwa u fhuredzela lwo shumiswaho afha. (1)
- 3.3.7 Nwalululani fhungo ili li kha tshifhinga tshi daho: (2)
I thivhela mavhala.

3.4 MUDZUDZANYO

TSHIBVELEDZWA TSHA 7: PHUROSА

Vhalani mafhungo a tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso.

1.	nduvho u dzhena tshikolo a tshi dzula na makhadzi wawe vho-Masindi
2.	Ndi mutukana (-lapfu) wa mavhudzi (-tswu) wa vhudele.
3.	Duvha liḽwe na liḽwe u tuwa na tie ya u nwa na khonani yawe Vuledzani.
4.	Mudede kadzi wawe vho mu tuṭu wedza u ḽa na tie sa musi hu tshi khou rothola.
5.	Musi wa bvula, vhana vha a tavhanya u tuwa u shavhisa u ḽalelwa nga milabo.

- 3.4.1 Kha fhungo 1, khakhululani madzina a songo peḽwaho zwone. (2)
- 3.4.2 Kha fhungo 2, lulamisani maipfi a re zwitangeni. (2)
- 3.4.3 Kha fhungo 3, hu na maipfi a songo swaiwaho, a lulamiseni. (2)
- 3.4.4 Kha fhungo 4, lulamisani maipfi mavhili o fhandekanywaho zwi songo tea. (2)
- 3.4.5 Hu na maipfi mavhili o khakheaho mupeḽo kha fhungo 5, a lulamiseni. (2)

ṬHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 60

KHETHEKANYO YA D: MANWALWA/LITHERETSHA

VHIDANI LA VHA TSHILAHU – H Muthamari

MBUDZISO 4

Fhindulani nganeapfufhi MBILI kha THANU dzo vhudziswaho.

4.1 Vhalani mafhungo a tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso.

NWANA A SI WASHU

Nga Musumbuluwo, khotsi a Mulisa vha vuwa vha ya mushumoni vho takala. Hanengei mushumoni wavho, ndumeliso kha vhañwe ya vha ya u ri: 'Rine ro fhatutshedzwa nga kutukana.' Dakalo ili a vho ngo vhuya vha kona u li kutela na khathihi. Na minidzhere wavho o fhedza o zwi divha. Duvha li tshe lenelo vho mbo di founela ofisini dza Old-Mutual uri vha wane muthu a de a vha riwale pholisi ya pfunzo ya riwana. Sa izwi avho vha tshi dzula vho lindela zwone, a vho ngo vhuya vha lenga na luthihi. Muimeli wa Old-Mutual o mbo di swika pholisi ya riwalwa na zwenezwo.

- 4.1.1 Bulani madzina a vhabebi vha Mulisa. (2)
- 4.1.2 Khotsi a Mulisa o rengela riwana wawe zwiambaro doroboni ifhio? (1)
- 4.1.3 Muimeleli wa Old Mutual o vha o vhidzelwa mini? (1)
- 4.1.4 Ndi mini zwe zwa tou takadzesa khotsi a Mulisa nga murahu ha u bebwa hawe? (2)
- 4.1.5 Ndi ngani mme a Mulisa vho vhuya vha tou tswa riwana? (2)
- 4.1.6 No guda mini nga nganeapfufhi iyi? (2)
- [10]

KANA

4.2 Vhalani mafhungo a tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso.

VHA FHEDZA NGAURI WELCOME TO THE AIDS CLUB

Nga Musumbuluwo wa vhege yeneyo, ndi musi mafhungo othe aya o no di tanganya shango lothe. Vha dzigurannda, vha ngomu shangoni na vha mashangodavha ndi musi vhe kha gada la u todisisa uri mafhungo aya o da hani. U wa ha munna wa bvumo hu vha huhulu. Duvha la u wa hawe li fhira la u takutshedza na u ima hawe. Izwi zwi khwathiswa nga dzangalelo la vhoramafhungo vha khuda nna dza lifhasi kha haya mafhungo.

- 4.2.1 Muthu we a vha a tshi khou ambiwa ndi nnyi nahone u na vhuimo-de kerekeni? (2)
- 4.2.2 'Nobel Prize' ye ya newa Vho-Mkhize yo vha i tshi bva kha dorobo ifhio? (1)
- 4.2.3 Ndi vhonnyi vhe vha vha vha tshi khou todisisa mafhungo a Vho- Mkhize? (1)
- 4.2.4 Ndi ngani zwo vha zwi tshi do takadza Vho-Mudau arali Vho-Mkhize vha wanala vho ita vhuada? (2)
- 4.2.5 Ri nga ri Vho-Ria vho khakhisa hani Vho-Mkhize lutendoni? (2)
- 4.2.6 Mafhungo a iyi nganeapfufhi a ni gudisa mini? (2)

[10]

KANA

4.3 Vhalani mafhungo a tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso.

U DO WANALA MAVHIDANI

Maureen khoyu, o vuwa o ditakalela. Ndi nga Lavhutanu. O vha muthu we a vuwa o ditakalela u swika i tshi rwa iri ya fumimbili. Ndi musi tshifhinga i iri ya fumimbili ntha ha tshithoma musi a tshi bva hayani nga goloi ya Opel Astra a livha ngei phirisikhulu ya Mvelaphanda u dzhia vhana vhawe. Ndi musi e henefha musi hu tshi mbo di bvelela goloi ya Venture ye ya mbo di ima u vhambela na yawe. Kha yeneyi goloi ha mbo di tsa muthu wa munna o ambara muadzi wo thivhaho tshifhatuwo. Munna a mbo di swika tsini-tsini na Maureen a thuntsha gulu tharu. Khathihi fhedzi Maureen a mbo di dzokoto! E no! Tshiuba tsha fhalala.

- 4.3.1 Munna wa Maureen ndi nnyi, nahone o vha e kha dzangano lifhio la dzithekhis? (2)
- 4.3.2 Yo vha i goloi ya lushaka-de ye ya pandamedza Anza? (1)
- 4.3.3 Bulani dzina la phirisikhulu ye vhana vha Anza vha vha vha tshi dzhena khayö. (1)
- 4.3.4 Ho shumiswa vhuṭali-de uri Anza a wanale nga vha TTA? (2)
- 4.3.5 Anza o tou vha wa khombo musi a tshi vhulahwa. Tikedzani fhungo ili. (2)
- 4.3.6 Ni guda mini nga mafhungo a nganeapfufhi iyi ye na vhala? (2)
- [10]

KANA

- 4.4 Vhalani mafhungo a tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso.

VHA DO TOU ZWI MINI?

Nga li tevhelaho vha vuwa vha ya mushumoni. Khevhanö vho didzulela ofisini yavho ya muvhuso wapo hune vha vha hone mabalane muhulwane. Tshifhatuwo tshavho tshi tou vhone uri ndi muthu o ziamedzwaho nga vhuṭungu na thaidzo ye ya tou iweka sa tshilonda ngomu mbiluni. Nangoho a vha zwifhi vha tshi ri o laho funguvhu u vhone nga valuvalu. Zwino-ha nga tshenetshi tshifhinga, Vho-Daswa vha mbo di onesa vha livha tshititshini tsha mapholisa a tsini heneffa doroboni ya Tshinge.

- 4.4.1 We a divhulaha ndi nnyi, na we a wana 'suicide note' ndi nnyi? (2)
- 4.4.2 Mufu ndi ngani o nanga u divhulaha? (1)
- 4.4.3 Tshititshi tsha mapholisa tshi wanala doroboni ifhio? (1)
- 4.4.4 Ndi ngani Vho-Daswa vho farwa? (2)
- 4.4.5 Mapholisa vho tsiredza hani Vho-Daswa kha vhatukana? (2)
- 4.4.6 Mafhungo a nganeapfufhi iyi a ni gudisa mini? (2)
- [10]

KANA

4.5 Vhalani mafhungo a tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso:

TSHIPHIRI ITSHI NDI TSHIHULU

Madekwana a duvha lenelo, Vho-Razwithu vho lwisa nga nungo dzothe u kwamana na vhoramafhungo uri vha divhe nga ha zwo welaho niwana wavho. Vhoramafhungo vho tangedza ayo mafhungo vha ita na u kwama vha kwameaho nga lusingo uri vha phadaladze muvhigo wo vhibvaho. Thoho khulwane kha gurannda dza duvha li tevhelaho dzo vha dzi dza fhungo la tshiwo tshenetshi. Tshiwo itshi tsho vha tsho dodombedzwa u bva mathomoni u swika he zwa guma hone.

4.5.1	Bulani madzina a vathu vhe vha ita itsho tshiphiri.	(2)
4.5.2	Mafhungo o phadaladzwa hani?	(1)
4.5.3	Uyu niwana o tswela nnyi aya mafhungo?	(1)
4.5.4	Tshiphiri tsha hone tsho vha tsho dzudzanyiswa hani?	(2)
4.5.5	Ndi ngani bammbiri lo wanala Hatshibado?	(2)
4.5.6	Mafhungo a nganeapfufhi iyi a ni gudisa mini?	(2)
		[10]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA D:	20
MARAGAGUTE:	120